

zápisník 1958

měsíčník pro politiku a kulturu • leden

V politických věcech pohnutí mysli stále zatlačuje myšlenku; jednotlivost zastíňuje perspektivu celku; naděje se sráží s realitou. *Mythus a politika* nepatří do téhož slovníku. A přece jsou slučovány; exily i západní politika se mythem často pokouší odpovídat na složité skutečnosti politického věku — strana 2

Západní novinář občas projede Československem a pak doma napíše reportáž. Píše o zemi, již se v komerčním žurnalismu říká *Československo, němý satelit*. Konstatuje, že se tam nic neděje. Tento názor za uplynulý rok nabyl platnosti do té míry, že v Praze je západní dopisovatel velmi vzácným zjevem — strana 4

Uniká tak čtenářům v nekomunistickém světě splet' drobných projevů, zejména v kultuře, o nichž se už dnes dá říci, že to je nenápadná, *Zláštní československá cesta*. Je to cesta skromná u srovnání s cestou polskou; pokulhává za ní už proto, že postrádá onu duchovní jednotu domova a zahraničí, kterou se podařilo vytvořit Polákům — strana 6

V nejedné východoevropské zemi dochází k podivuhodné reformaci: ne instituce, nýbrž lidé se mění. *Obrození odvahy*, představované Nagyem a Djilasem, je pronikavým znakem této reformace — strana 7

Jestliže český a slovenský člověk zvolil skromnou cestu, usoudil patrně, že po zkušenostech s maďarským povstáním je to cesta zatím jediná. Podíval se přitom realisticky skutečnosti do tváře nebo koketuje se zbabělostí? *Jak se myslí doma* — strana 9

Sověty po čtyřiceti letech a za éry sputníků slibují podle západních komentátorů (Crankshaw, Kennan, Salisbury) zajímavé možnosti: Inteligence vědy a kultury přeroste stranu, říká jeden, jiný naznačuje, že rostoucí blahobyt nakonec vezme důvod existenci komunismu. V Sovětech jsou v pohybu tytéž síly, které pohnuly satelity. Svědčí o tom i *Pohled do ruské literatury* — strana 11, 12

Do zápisníku se zpravidla zapisuje to, co má podstatný vztah ke skutečnostem dne a doby; do tohoto *zápisníku* patří navíc všechny poznámky, které pomáhají na cestě od anomalie k politické životnosti, od večerejška k dnešku.

Poznámky:

Indie, dolary a rubly • Literatura rukopisů • Praha očima New Yorku • Poznámka k cestě z hlubin noci • Kulturní zprávy • Jakže, nový časopis v exilu? • Tři nástupy • Otázka pouze polská? • Sputnik a Asie

POTKALA JSEM MRTVÉHO MUŽE

Reli Bernkopfová

MYTHUS A POLITIKA

Zdeněk Hecura

Potkala jsem mrtvého muže

Hleděl na mne

podal ruku

mluvil

Zoufale jsem ho křísila

úsměvy citu

Odcházel

Mrtvý člověk

Nebyl mrtev

neměl moudrost mrtvých

ani pošetilost živých

Byl to živý náhrobek

mrtvého srdce

Znám muže, který od dvaapadesátého roku sbíral výstřižky z amerického tisku. Nalepoval je do těžkého alba a za několik let všechny listy byly zaplněny. Každý výstřižek v albu obsahoval výrok více nebo méně významného amerického politika, který někdy někde prohlásil, že osvobození východní Evropy je pracovním programem americké zahraniční politiky, že východní Evropa má být osvobozena.

Bylo to útešné, hřejivé čtení. A přece muž spálil své album krátce po maďarské revoluci. V téže době doma i v exilu mnoho podobných výstřižků, nahromaděných v albech i myslích, propadlo ohni. Jistě je možno se ptát, zda ohni patřily. Ale je ještě důležitější zjistit, co bylo méně rozumné: výstřižky pálit — nebo sbírat? Byl muž, který strádal výroky o osvobození východní Evropy, ošálen jinými nebo sám sebou? A když sbírku páčil, zbavoval se svědectví čísi věrolomnosti nebo vlastní pošetilosti?

Jakmile se lidská mysl vydá do politického světa, děje se s ní cosi podivného. Jako by v takovou chvíli přestaly platit ony zákony rozumu, kterých se člověk naučil používat ve všech ostatních oborech vědění a činnosti. Chce-li inženýr znát chemickou sloučeninu, studuje všechny její prvky, aby věděl, jak jeden ovlivňuje druhý a jaká je konečná syntéza. Zahraniční politika státu a politika vůbec je složitější než kterýkoliv chemický proces; znát ji znamená analyzovat její prvky rozumem, ptát se po faktech. Ale ve věcech politických rozum ustupuje. Myšlenka je nahrazena pohnutím myslí, rozbor touhou a rozčilením. Člověk v politických věcech se vrací ke svému primitivnímu stavu — k životu mythologickému; k tomu, co jedni nazývají sancta simplicitas, jiní primeval stupidity, Urdummheit, prapůvodní prostota lidské mysli . . .

V albech, která shořela po maďarské revoluci, shořel mythus. Bylo dobře, že byla spálena, protože od počátku byla nesmyslná; jestliže něco symbolisovala, pak jen marné vzbouření proti rozumu. Významní mužové, jejichž výroky byly sebrány, stěžij chtěli klamat. Sami byli obětí mythu. Dnes, tak jako před pěti nebo deseti lety, američtí politikové si zajisté stejně, ne-li více, přejí, aby východní Evropa byla osvobozena. Ale co je přání ve světě mocenské politiky? Co je přání ve světě jakékoliv politiky, jestliže za ním už nic nenásleduje? V albech shořel onen mythus, který zaměňuje slovo a přání za skutečnost.

V poměru k domovu mnoho dnešních politických exilů se chovalo jako onen muž, který kdysi napsal z Austrálie svému stádajícímu příteli v Evropě: "Udělám vše, co bude v moci mých přátel." Potom, sám se takto odsoudil k nečinnosti, obcházel ve veliké úctě ty, jejichž slova se mu zdála rozhodná a silná, ale nevěděl, kolik mohou skutečně vykonat, jak se jejich moc utváří, a co vykonat není třeba, protože muž v Evropě nebyl zcela bezmocný.

Dnes západní politický svět, jehož jsme součástí, vystupuje — snad — ze svého mythologického období. Ale jestliže bájesloví má být z politického myšlení skutečně odstraněno, je třeba nastolit rozum a fakta všude, kde jich dříve nebylo, ptát se na skutečnosti spíše než na hesla, analyzovat děje spíše než vydávat provolání.

Dnešní konflikt mezi Západem a Východem je bezpochyby mocenský; nerozhoduje v něm zákon, nýbrž hospodářská, sociální, kulturní i ideová síla. Bylo by ovšem marné zjišťovat sílu Ameriky podle síly slov

ZÁPISNÍK 1958

měsíčník pro politiku a kulturu

vydavatel

UNIVERSUM PRESS CO.

redaktor

IVAN ZVĚŘINA

Adresa:

15 Vandewater Street,

New York 38, N. Y.

Roční předplatné:

USA a Kanada: 4 dolary, v ostatních zemích 5 dolarů, s leteckým doručením 7 dolarů.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text

jejích politiků; aby byl z alba odstraněn mythus, bylo by třeba za každý výrok položit řadu dokumentů, které by ukazovaly skutečnou sílu demokracie v poměru k síle komunismu. Bylo by třeba zodpovídat otázky, často nepříjemné otázky:

Washingtonští znalci v poslední době tvrdí, že americká politika obrany svobodného světa objevila nový elixír života: nutnost přípravy na malé, místně omezené války, kterými komunismus proniká do svobodného světa a pro které není třeba atomových bomb a dálkových střel. Elixír života je ovšem k ničemu, pokud nebyl vypit. Vojenská příprava na okrajové války je méně důležitá než příprava politická. Ani milion vojáků se nepohne, pokud nedostanou rozkaz jít. Kde jsou Spojené státy a Západ ochotny zasáhnout a kde nikoliv? Koná se tato politická příprava? Nebo se tu prostě vytváří nový mythus slov o nové, spásné obranné filosofii, s kterou si jednoho dne nebude nikdo vědět rady?

Mezi americkými politiky a znalci zahraničních věcí se v poslední době objevila tato teorie: otázka východní Evropy je pro Sovětský svaz otázkou života a smrti. Ať cokoli se tam děje, nelze zasahovat silou, protože by to znamenalo třetí světovou válku. Tato teorie je zatím prvním politickým doplnkem teorie omezených válek. Je realistická? Není? Nebyla vlastně vyjádřena už loni v říjnu v Maďarsku? Není to spíše nová teorie vytvořená ze staré praxe? Měli bychom být takto otevřeně vyslovenou teorií pohoršeni? A jestliže ano, jsme schopni dojít rozumovým pochodem k jiným uzávěrům?

Ať cokoli říká John Foster Dulles, americká politika ke komunistické Číně se mění. Někteří novináři mohou do Číny, do Ameriky přijedou na zimní olympijské hry čínští atleti, Amerika svolila k rozšíření spojeneckého obchodu s Čínou a sama tiše přihlíží, jak americké zboží jde do východní Evropy a odtud dále do Pekingu. Oslabuje taková politika Ameriku nebo ji posiluje? Velká Británie tradičně uznává státy, jestliže prostě existují. Britské uznání cizí vlády neznamená, že Británie s uznáním vládou souhlasí. Bylo by lépe, kdyby Amerika následovala britský příklad? Byla by tak západní demokracie posílena či oslabena?

NATO je nejsilnějším článkem západní obranné soustavy. V případě útoku na jednoho člena, praví pátý článek smlouvy o severoatlantickém obranném společenství, ostatní členové podniknou, cokoli uznají za vhodné. . . . Členové obranného společenství nejsou smlouvou zavázáni k vojenské pomoci napadenému, ba ani ne k hospodářskému bojkotu útočníka. V tomto smyslu jsou SEATO a Bagdádský pakt ještě slabší. Ale byla by společná obrana posílena, kdyby ve všech těchto smlouvách bylo jasně řečeno, že v případě útoku na jednoho člena všichni ostatní musí přijít okamžitě na pomoc? Nebyl by to jen další mythus, tentokrát legalistický, kterému bychom se oddávali stejně jako demokratické generace mezi oběma válkami odpovídaly v pokoji na Kellogově paktu o zákazu útočné války a na jiných mytických smlouvách a prohlášeních? Ale co je třeba změnit, aby pevná smlouva se stala také pevnou skutečností?

Jsou sta jiných otázek. Je možno jít stále hlouběji, do města Little Rocku i do éry maccarthysmu. Všude tady bylo možno měřit sílu demokracie a jestliže někdo po léta hledal odpověď na otázku, zda východní Evropa bude kdy svobodná, i tady by nacházel kousky konečné odpovědi.

INDIE, DOLARY A RUBLY - Indické národní hospodářství potřebuje pro ochranu své pětiletky rychlou zahraniční pomoc. Světový tisk přinesl v těchto dnech zprávu, že Sovětský svaz přispěchal Indii na pomoc se sto dvaceti miliony dolarů. Mnoho komentátorů hbitě poznamenalo, že Sovětský svaz opět v něčem předběhl Ameriku, že kdo rychle dává, dvakrát dává. Ale kdo rychle mluví, často špatně mluví. Fakta jsou tato: Moskva slíbila Indii půjčku sto dvaceti milionů dolarů už před rokem a celých dvanáct měsíců trvala jednání, než smlouva byla konečně uzavřena. Indie potřebuje rychlou pomoc na ochranu pětiletky. Za sovětskou půjčku však může nakupovat sovětské stroje teprve v roce 1959, a splácet je musí už v následujícím roce, tedy ještě stále v době hospodářské tísně. Celková sovětská pomoc Indii dnes dosáhla částky 280 milionů dolarů. Západ, a zejména Amerika, půjčil Indii pouze od dvaapadesátého roku 1.600 milionů dolarů, z toho v posledních deseti měsících 300 milionů. Valnou část může Indie splácet po desetiletí. — Kromě faktu ve formě čísel je ovšem třeba také počítat fakta ve formě propagandy. Pravda je, že Moskva půjčuje rubly s lepšími, výraznějšími gesty, že rubl má v Asii propagační hodnotu mnoha dolarů, i když pětiletku nespasí.

LITERATURA RUKOPISŮ - Sovětský autor Ilja Erenburg, komunista ošlehaný stovkami politických vicích, napsal letos do moskevského měsíčníku "Cizí literatura" článek pod nadpisem "Čemu učí Stendhal." A ze Stendhala si vybral tři věty, které pečlivě octoval: "Diktátor může být moudrý nebo hlupák, dobrý nebo zlý. Ale vždycky se musí bát spiknutí, vždycky podléhá lichotkám a omylům. Vězení se naplňuje, zbábělí pokrytci pouze šeptají a ticho je tak nesmírné, že srdce se zastavuje." Erenburg byl kritizován jako jiní byli kritizováni. Ale i když Erenburgově, Dudincevově a jiní zcela zmlknou a ticho bude nesmírné, poroste patrně dále v Sovětském svazu to, čemu se říká literatura rukopisů, literatura neuvěřitelná, ale plná nových myšlenek a nových lidí, živá a čekající na příležitost.

Jen málo věcí zůstává stranou, téměř nic není bezpodstatné. Co otázka Spojených národů? Ochrany lidských práv? Co kolonialismus? Kolonialismus sám o sobě je výbušná látka, se kterou Amerika ani jiné západní státy se dosud nenaufily zacházet, aniž by samy sebe ohrozily. Lze s ní vůbec zacházet poctivě a racionálně a přitom tak, aby demokracie nebyla oslabena? Je Sukarnova teorie a praxe "omezené" nebo "regulované" demokracie jakýmsi ukazatelem, jak Západ má ve věci kolonialismu obtížnou situaci? Ale tím se uzavírá jeden kruh z mnoha: jsme u problému demokracie. Co je demokracie? Je možno vtělit ji do pracovního, politického programu, aniž by zmizela její mnohotvárnost a šíře? Ukázal někdo dosti odvahy, aby se o to alespoň pokusil? Ani to základní jsme dosud neanalysovali: proč demokracie prohrává v míru a vítězí ve válce? Je to snad tím, že za války je demokracie méně demokracií, svoboda méně svobodou? Znamená to, že čím více demokracie a svobody, tím slabší stát? Je jisté demokratické snížit daně, jestliže většina voličů vyjádří přání ušetřit dvacet dolarů ročně. Ale vyjádřili by voliči v demokracii takové přání, kdyby demokracie měla odpovědné vůdce, kteří by rozuměli i větším věcem než je volební taktika?

Západní demokracie se po léta prodírá křivolakými cestami, po celá léta, co jedni pronášeli a jiní strádali hřejivá slova. Myty nejiného druhu rostly i jinde: při pohledu do Moskvy i do východní Evropy. Plíživé, kruté ke skutečnosti, nejkrutější k těm, kdo je vytvářejí a v nich žijí. Ale jestliže je chceme odstraňovat a nahrazovat rozumem, rozjímat situaci krok za krokem v celé její šíři a hledat odpovědi, dostáváme najednou nový obraz všeho, i politického exilu: jeho zájem se rozšiřuje; neřídí se jen na své nehezké tělo a do své zmatené duše. Dívá se do světa a stává se jeho součástí. Odpovídá nikoliv na své problémy, ale na problémy demokracie. Je těžko se domnívat, že jeho úkol byl kdy jiný.

Československo, němý satelit

Ivan Zvěřina

Z Československa a o Československu je v západním tisku velmi málo zpráv. Zpráva s původní pražskou hlavičkou je téměř tak vzácná jako z Mombasy. Reportáže o úmrtí a pohřbu Antonína Zápotockého a o volbě nového prezidenta se v amerických novinách objevovaly většinou s datem vídeňským, ba dokonce londýnským. Stálý dopisovatel západní tiskové kanceláře nebo západních novin je něco, co v Praze téměř neznají už sedm let — od procesu s Williamem Oatisem.

Není to proto, že by pražská vláda nebyla ochotná dát těmto novinářům, i americkým, visum. Zemřel Stalin, Oatis byl propuštěn z vězení a na podzim roku 1955 se americký státní departament diskretně dotazoval amerických tiskových kanceláří, větších deníků a

týdeníků a rozhlasových společností, zda by měly záměr poslat do Prahy stálého dopisovatele. Americké velvyslanectví v Praze, patrně stejně diskretně, sdělilo Washingtonu, že by to bylo možné. Výsledek dotazů byl — diplomaticky řečeno — skromný. Sydney Gruson z New York Times a jeho novinářsky stejně kvalifikovaná choť Flora Lewis se vypravili do Prahy, aby tam zařídili hlavní stan pro reportáže z celé východní Evropy kromě Sovětského svazu a Jugoslaviie, kde už tyto noviny své stálé dopisovatele měly. Grusonovi a jeho paní vděčíme za původní reportáž o památném sjezdu československých spisovatelů na jaře 1956. Potýkali se tady s problémy, které průměrnému americkému novináři, neznalému nuancí jazyka, byly hlubokou a kalnou vo-

dou. Ale řekněme, že s čistě západního stanoviska obstáli. Již snazší bylo podat zprávu o stejném památném majálesu.

A tady, po mnoha letech, se nám dostalo první podrobné obrázkové reportáže z Československa. Pak přišla Poznaň a od té doby psali Gruson a Miss Lewis více a více z Polska a méně z Československa. Po Gomulkově znovunastolení se nastěhovali na stálo do Varšavy, kde se novinářům zřejmě skýtá sensačnější loviště. Do Československa zavítají málokdy a jejich články, jako ty od ostatních "průjezdnic" novinářů, jsou spíše už jen jakýmsi pohledem z rychlíku. Stálými dopisovateli v Praze seto- ho času mohou pochlibit jen dvě západoevropské kanceláře: britský Reuter — a francouzská Agence France Presse. Jejich postavení je usnadněno smlouvami, podle kterých jejich organizace dodávají své zpravodajství Četce. Dlužno však podotknout, že dopisovatel Reutera netráví celý svůj čas v Praze: je současně dopisovatelem v Buda- pešti.

Od únorového puče až po tak zvanou oatisiádu v dubnu 1951 nebylo na Západě agentury nebo větších novin, které by nebyly daly nevím co za to, aby v Praze měly svého dopisovatele. Byla to doba, kdy jeden západní novinář za druhým dostával z Prahy vyhazov, až ten poslední skončil před pankráckou lidovou porotou. Dnes je situace skoro obrácená: na jedné straně pražský režim dává západním novinářům visa (ovšem stále ještě s výjimkou těch, kteří se v jeho očích za dřívějšího pobytu v Československu zdiskreditovali, na příklad během puče), na druhé straně západní tisk projevuje lakonický nezájem.

Proč? Vedoucí redaktor jedné americké tiskové kanceláře se o tom v soukromém rozhovoru vyjádřil takto: "V Československu se nic neděje. Pro západního novináře je Praha nejdražším městem východní Evropy hned po Moskvě. Za dnešní situace je pro nás — a patrně pro jiné západní agentury a

noviny — hospodářsky neúnosné mít stálého dopisovatele v Československu."

Nebudu se tady rozepisovat o tom, zda tento redaktor má či nemá pravdu, jestliže tvrdí, že se v Československu 'nic neděje'. Konstatuji pouze, že takto smýšlí ne jeden americký novinář, ale velká většina. Otázka finanční rentability novináře v tom či onom hlavním městě není takmalicherná, jak by se na první pohled zdálo. Americké tiskové kanceláře a noviny jsou, stručně řečeno, obchodní společností. Místo pražek prodávají zprávy. Nezajímavá nebo dokonce veřejnější zpráva je horší než loňský automobil. Každý novinář, ať už je v New Delhi nebo v newyorské ústředně, se musí podniku 'vyplácet'. V Praze to dnes vypadá takto: Oficiální kurs československé koruny je nerealistických sedm za dolar. Návštěvníku, kterého chce režim zlákat k návštěvě Československa, se nabízí jednadvaacet korun za dolar. Totéž platí o novináři, který Prahou projíždí — řekněme z Vídně do Varšavy — a zdrží se tři dny. Stálý dopisovatel, právě proto, že přestává být turistou a stává se residentem, tuto výhodu ztrácí. Redaktor, kterého jsem dříve citoval, tvrdí však, že západnímu novinářskému podniku by se nevyplácelo vydržovat v Praze dopisovatele ani při turistickém výměnném kursu: je pryč stále ještě hodně pod volným směnným kursem koruny na švýcarských burzách, tuším mezi třicíti až pětacícti za dolar. Financovat novináře v Československu přes Švýcarsko tímto způsobem by znamenalo brzký konec jeho kariéry pádným argumentem 'obchodování na černém trhu'.

Otázka peněz není však nakonec rozhodující. Jsou jistě dražší města než Praha a hemží se západními novináři. Hovořil jsem o tom, že československá vláda je dnes ochotna dát západním novinářům visa. Tím je však, myslím, její ochota vyčerpána. V zemích s řízeným hospodářstvím to měl západní novinář vždy špatně. Jak sehnat byt, dostatek benzínu, o po-

travinách a jiných každodenních potřebách nemluvě.

Nevím, zda se dnes v Praze starají o to, aby západní novinář našel slušné ubytování. Předpokládám, že ano. Vím ale, že v otázce informací je zcela odkázán na úřední zpravodajství Četky, denního tisku a rozhlasu. Obtěžování ministrů návštěvami se nedoporučuje a rozhovor se poskytuje, jen když vláda chce něco říct. Avšak vývoj, který můžeme sledovat pečlivým zkoumáním denního tisku, čtením mezi řádky, sledováním především kulturních projevů v Československu — tak zvaný vývoj hlemýždím tempem — průměrnému západnímu novináři v Praze nutně uniká. Nemůže jej konkrétně zaznamenat, dát mu palec na tep. Zahraniční novinář není v žádné zemi tak dlouho, aby se pořádně naučil její řeč — pokud to není řeč světová a neznal ji alespoň částečně již dříve. A vývoj v Československu, který se projevuje právě v kultuře, někdy třeba jen malou básničkou v brněnském či bratislavském časopisu, může zachytit jen ten, kdo ví, kde hledat, jen ten, kdo důkladně ovládá jazyk.

PRAHA OČIMA NOVÉHO YORKU

"Československu se vede nejlépe ze všech ruských satelitů. Praha má víc automobilů na ulicích než kterékoliv jiné hlavní město východní Evropy. Její výkladní skříně se lesknou zbožím. Její veřejné služby a živiálnost soutěží s městy na Západě. A přece je to šedé město, z něhož se vytratil pokrok a naděje. "Opatrnost" se stala národním heslem.

Čeští vůdceové komunismu mluví více o bolševické revoluci roku 1917 než o muži, který sedí v Kremlu. Ještě ani zcela neznali XX. sjezd strany a ne-rehabilitovali ani jednu obětí stalinismu. Straničský tisk se cudně drží stranou zápasů v Moskvě. Je stále připraven přiskočit na tu nebo onu stranu.

Obyčejný občan už dávno zmlkl v hovorů o svobodě a měkce se smířil se statem quo. Zaseptá vám dělník: Zijeme ze 40 dolarů měsíčně a z Cu — což znamená iniciálky slov "co ukradnete".

A tady se dostáváme ke kloubu věci: západnímu tisku tento vývoj celkem není znám. Kde je znám, není považován za dost důležitý, aby odstranil dojem, že v Československu se nic neděje. V Bělehradě na příklad mluví ministrstva zahraničí Branko Drašković pořád pravidelně každý týden tiskovou konferenci. Někdy toho řekne málo, jindy víc. Z půlhodinového posezení se zahraničními dopisovateli se i z mlhy diplomatické mluvy přece jen vynoří určitý postoj jugoslávské vlády k hlavním událostem dne. Pro cizího novináře je to 'úřední styk' prvního řádu, zcela normálně vztý ve všech západních demokraciích, poměrně nový a tím potřebnější v zemi jako je Jugoslavie. V Praze a jinde za Železnou oponou nic takového neznají.

S náplíka výjimkami dověděl se Západ o událostech v Československu za minulý rok hlavně z Vídně a Londýna. Touto reportáží na dálku nebo 'přes oponu' se západní čtenář dovídal mimo jiné o změně hospodářského plánu, reorganisasi průmyslové výroby, smrti

Tyto drobné krádeže, zejména ze státních skladů nebo vládních obchodů, a to, co režim zve "chuligánství", jsou jedinými dnešními emocionálními ventily. Dospívající mládež otravuje staré paní v kinech a kontivá opilé sedánky s rock'n'rollem tím, že sarkasticky pokřikuje nebo se i rve s policajty v ulicích.

Vření mezi intelektuály a bouře mladých rozkvetly do povstání v Maďarsku a do boje o svobodu v Polsku. Ale Češi, kteří po velkou část svých dějin byli v područí cizinců, nemají tradici rebelů (dostali svůj stát ve Versailles, když spojenci vykrojili Československo ze zbytků rakousko-uherské říše). Nalepili větší rudé hvězdy a ve větším množství na své autobusy a vlaky než kterákoliv jiná satelitní země — ale z důvodů charakteristických; vysvětloval to jeden Čech: "My snad máme více rudých hvězd než Poláci a Maďaři, ale co je pár rudých hvězd proti přítomnosti Rudé armády?" Time, 2. prosince 1957

Zápotockého a volbě Antonína Novotného jakož i nesčetných špiónských aférách a procesech. Ve vídeňské redakci jedné agentury sedí Čech, jehož úkolem je odposlouchávat zpravodajství pražského rozhlasu. Jiné agentury odposlou-

chávají v Londýně anglické vysílání Četky. Západní svět se tak dovídá zrovna tak rychle jako průměrný občan doma o událostech v Československu, ale jen o těch, o kterých smí vědět. Vše ostatní se neděje.

Zvláštní československá cesta

Petr Hrubý

Každá krize, dohnaná na ostří nože, ujasní problémy a jejich možnost i nemožná řešení. Tak maďarská i polská odvaha prakticky ukázala naděje a nebezpečí, sílu a meze odbojnosti za Železnou oponou. Pokud nedojde k povstání přímo v Moskvě nebo ve většině satelitních zemí najednou, osamocená povstání jsou, zdá se, předem odsouzena. Od Západu sotva lze čekat větší aktivitu než za maďarské revoluce. I když nemůžeme tvrdit, že situace se radikálně změnila, platí, že dozrála. Je jasnější, co nejde. Ale také se ujasnilo, co by možná šlo.

Češi a Slovinci podzimmu dramatu 1956 více méně jenom přihlíželi. Ve světovém tisku si vysloužili opovržení a především u Maďarů a Poláků pověst zbabělců. Doma i venku došlo ke zpytování svědomí. Je shoda o tom, že životní úroveň v ČSR je vyšší než v ostatních satelitech Moskvy a že historické zkušenosti povzbudily především u Čechů přirozený sklon k rozumnosti a opatrnosti, nebezpečně bránící se zbabělosti. Ale i když jsme si museli připustit svou morální porážku a hledat cesty k nápravě porouchané národní páteře, začíná se nám zdát, že vedle nápadné jugoslávské, maďarské a polské "zvláštní cesty k socialismu", existuje i nenápadná "zvláštní cesta československá" a že není tak neúspěšná, jak by se zdálo při nezasevěném pohledu z dálky. V obraze československé situace pozorovatelům byla nápadná jen jedna věc: lepší zásobování. Unikla jim druhá charakteristika, nápadnější lidem doma než venku a vyniknuvší teprve během roku: zvět-

šující se svoboda literární, umělecká i vědecká.*

Nemyslí, že tato větší svoboda byla jen dána shora — zdá se, že byla vybojována solidárním postupem tvůrčí inteligence, i té, která se hlásí ke komunismu. Nemůžeme vědět, čeho bylo víc, zda ochoty režimu ustoupit nebo uvědomělého úsilí kulturní opozice. Ale zdá se, že došlo k určité potěšitelné rovnováze, kdy obě strany jsou "celkem spokojeny" s výsledky, možnými v dané situaci: kulturní pracovníci mají své časopisy, ale neženou situaci do krajnosti. Je tak nemyslitelné, že političtí komisaři v ČSR jsou pro ústupky od stalinismu (především v "nadstavbě", možná i v hospodářství), pokud k nim dochází nenásilně, bez hluku a bez veřejných demonstrací? Konservativní stalinisté (či ždanovci, vůbec nechápající možnost takových změn, si ovšem stěžují na ustupování "liberalismu". Ale nezdá se, že by vedení strany bylo ochotno vyhovět jejich volání po policejním zásahu — alespoň zatím ne, i když ovšem není záruk, že neodvolá ústupovou linku kdykoli v budoucnu, jako se už stalo v Číně, v Rusku a částečně i v Polsku. Ale není pozvolné přizpůsobení komunismu faktům, pravdě, kulturnosti a humanismu v jeho vlastním zájmu a úmyslem aspoň některých čs. komunistů? To jsou ovšem jen domněnky, jen možnosti, i když vyvolané pozorováním domácího vývoje. Bylo by dobré, kdyby tomu tak skutečně bylo, a někteří komunisté se zřejmě snaží pú-

sobit tím směrem. Bylo by dobré, kdyby v ČSR po polském vzoru stranu konečně vedli státníci, dbali národních zájmů, a ne jejich pomýlení zrádci. Situace po tom nemůže volat naléhavěji. Dovolá se?

Někdy se obě strany nemusí domluvit, a přesto — z opačných konců — mohou obě působit ke kladnému vývoji. Názorným příkladem bylo a je Polsko. Katolíci i komunisté, domácí i zahraniční inteligence dovedli vycházet z realistického odhadu možností a přizpůsobit jim své činy a plány. Nestatečnost omlouváme svou rozumností — nemohla by se projevit aktivnější, třeba bez dohody, společným sledováním možného programu? A dohad ještě odvážnější: neprojevuje se už aspoň trochu a především doma?

Polský příklad je úžasný také v něčem, čeho si zatím málokdo všiml: ve zralosti a připravenosti polské domácí i zahraniční kulturní a politické inteligence. Jak byl stranícko-politický exil Polska rozbit ještě víc než náš — ale překvapivě rychle a dobře dokázali polští "aktivisté" doma i venku, demokraté i komunisté pochopivší demokracii najít společný program a jít za ním!

Polské volby byly názorným příkladem spolupráce domova i exilu. Od té doby se z nedomluvené spolupráce stává stále víc spolupráce domlouvaná. Polský národ pracuje jako celek. Proto může mít takové úspěchy ve sporu s Moskvou. Proč by se náš národ nemohl podobně sjednotit a dozrát? Konečně snad víme, že nebudeme mít, co si neuděláme sami, že nebudeme mít svobodu, které bychom sami nedosáhli. To předpokládá národní solidaritu — a tu dnes pomáhají vytvářet i ti, kteří ji kdysi narušili, ale už prohlédli a zúčastní se aktivně společného osvobozovacího úsilí.

Zdá se, že doma se novým skutečným přizpůsobili dřív než venku, že zbraněmi ducha dokázali mnohé a že proto není přeháněním, když řekneme: přivedme zahraniční práci na úroveň domácího odboje.

* Doklady přinesl "Československý přehled" v číslech 9 a 11 (1957).

OBROZENÍ ODVAHY

Luděk David

Na Djilasovu knihu *Nová třída* se západní tisk díval převážně jako na dokument, zbraň v boji proti komunismu. H. C. Wolfe v *Saturday Review* ji nazval „protikomunistickým manifestem“. Rekl bych, že toto označení Djilasovi v podstatě není právo. Je přece v jeho knize a v jeho osobnosti víc než pouhá negace — je v něm nová víra v rozum a čest člověka, přesvědčení, že budoucnost patří demokracii a že stojí za to za příchod demokracie bojovat.

V uplynulých desetiletích už mnoho bývalých komunistů napsalo osobní zpovědi svého rozčarování a pádné obžaloby sovětské, lidově demokratické diktatury. Psali svá zúčtování v exilu nebo — pokud šlo o západní intelektuály — v bezpečí nekomunistované země. Dnes jsme svědky nového jevu: komunisté, horlící pro převratné reformy, jako Imre Nagy, či ex-komunisté, kteří jako Djilas přebročili Rubicon a hlásí se k myšlenkám demokratického socialismu, neuvažují o cestě do exilu, ale pouštějí se do zatím nerovného a zdánlivě beznadějného boje s totalitou doma. K tomu je třeba víc než kritického rozumu a jiskřivých argumentů: k tomu je třeba odvahy.

Imre Nagy a Milovan Djilas nejsou osamocenými jevy: jejich osobní vzpoura je jen vyvrcholením daleko širší reorientace komunistické elity za Železnou oponou, jak ji možno sledovat v literárních časopisech a dílech spisovatelů polských, maďarských, československých i sovětských, v manifestacích studentů, v heresi výtvarných umělců a divadelníků. Nagy a Djilas jen vyslovili přesněji — ari v podstatně odlišných formulacích — ideje, které jsou společné myslícím lidem za Železnou oponou. Historický význam Djilase a Na-

gy spočívá v tom, že oba patřili k vrcholům mocenské pyramidy, a že oba jako příslušníci vládnoucí vrstvy se dopracovali k poznání, že je třeba radikálních změn, a plnou vahou své autority o takové změny usilovali.

Nagy napsal svou knihu v druhé polovině roku 1955 a začátkem roku 1956. Po dočasném působení jako předseda vlády (červenec 1953 — duben 1955), kdy se hospodářskými a politickými úlevami v linii malenkovského nového kursu pokusil vyvést zemi z těžké hospodářské a vnitropolitické krize, byl Nagy obviněn z pravicového revisionismu, zbaven funkcí, vyloučen ze strany a napaden režimním tiskem bez možnosti hájit své reformy. Napsal tehdy — spíš pro interní potřebu přesvědčit členy vedení strany a sovětské „poradce“ — serii studií, ve kterých odůvodnil jak svou někdejší „novou politiku“, tak i nutnost nahradit zkorumpovaný Rákosiho režim novým, morálně zdravým vedením — komunistickým. Tehdy ještě Nagy věřil v možnost reformy komunistického hnutí, i když si uvědomoval, že stalinská politika tehdejšího stranického vedení přivedla už zemi na pokraj katastrofy.

Mezi Nagyem a Djilasem je jedna zásadní neshoda: Nagy se (alespoň v knize) pohybuje stále v hranicích marxismu, i když místy přináší interpretaci kacířskou, zejména v uvažování o mezinárodním postavení Maďarska, kde už předjímá revoluční požadavek maďarské neutrality. Píše: „Naše země musí usilovat o udržení míru všemi možnými způsoby. Musí se vystríhat toho, aby se stala aktivním účastníkem v jakýchkoli bojích mezi mocenskými skupinami — aby sloužila jako bojiště nebo průchozí díkvojsk. Musí také zajistit, že ve všech těchto otázkách rozhodne

národ sám, v plném zachování svých suverenních práv.“

Nejpozoruhodnější částí Nagyovy knihy je kapitola o morále stranického a veřejného života, kde kritizuje stranickou oligarchii a systém policejního státu. Východištěm z krize viděl Nagy v návratu k ideálům a pravidlům slušnosti, v respektování vnitrostranické demokracie, v obnovení skutečné národní nezávislosti. V tomto smyslu byl tedy Nagy hlasatelem národního komunismu a věřil v jeho uskutečnění. Je pravděpodobné, že po tragické zkušenosti loňského listopadu by Nagy své pojetí značně změnil. Za revoluce se smířil se skutečností, především s odumřelým komunismem jako hnutím, uznal demokratické strany a nabídl jim spolupráci. V kritické situaci šel tedy Nagy v revizi marxismu podstatně dál, než jeho kniha naznačuje. Je to tím závažnější, že Nagy nebyl „květnový komunist“. Vstoupil do strany brzy po říjnové revoluci a navíc prožil 15 let v exilu v Rusku. Nezůstat za takových podmínek moskevským, k tomu bylo třeba osobní integrity, jež nakonec byla popudem k myšlenkové revizi marxistických dogmat.

Rovněž u Djilase nacházíme též prvek morálního podnětu jako rozhodující složky v jeho duchovním přerodu. Djilas prošel podobnou fází jako Nagy, kdy ještě věřil v možnost úspěšné reformy strany a lidově demokratického systému. Koncem roku 1953 a v lednu 1954, kdy patřil ještě k „silné čtyřce“ ve straně a ve státě, uveřejnil v *Borbé* serii článků, kde kritisoval režimní byrokratismus a dokonce zpochybňoval o užitečnosti politického monopolu strany. „Žádná strana nebo skupina“, psal tehdy Djilas, „nemůže si osobovat právo na výsostnou správu výrobních sil a neprovinit se přitom ztotožněním lidských bytostí.“

Když pak článkem v *Nove Misao* své všeobecné soudy dokreslil ukázkami snobismu vládnoucích kruhů, ústřední výbor strany Djilase odsoudil jako úchylnýka a zbavil ho funkcí. V kritice režimu tedy pokračoval v zahraničních novinách,

a v lednu 1955 dostal jako výstrahu podmíněný trest 18 měsíců za "propagandu nepřátelskou státu". Za článek v *New Leaderu*, kde v listopadu 1956 zhodnotil maďarskou revoluci jako počátek konce komunismu, byl odsouzen k 3 roků vězení. Krátce před zatčením podařilo se Djilasově přátelům dostat za hranice poslední část rukopisu *Nové třídy*. Z vězení v Mitrovici, kde Djilas před válkou platil nesvobodou za své revoluční smýšlení, poslal do zahraničí vzkaz, aby jeho rukopis byl uveřejněn bez ohledu na to, co se s ním stane. Kniha vyšla a Djilas dostal nových sedm let vězení.

Djilas odmítá komunismus jako ideologický systém i jako společenský útvar. Dívá se na komunistický stát očima marxistické třídní analýsy a staví tak do protikladu utopii beztřídní společnosti s realitou nového kastovního uspořádání. "Komunistické režimy jsou formou latentní občanské války mezi vládou a lidem." Místo skutečné ideálu rovnosti přinesli profesionální revolucionáři jen nadvládu privilegované "nové třídy" aparátčků, která "nastolila svůj vlastní řád a tím svou nadvládu nad společností".

Analýsu komunismu však Djilas končí vyznáním víry v konečné vítězství demokracie, kterou vidí přibližovat se stále více socialistickým principům, na příklad ve větší úloze státu jako koordinátora hospodářství. V této části je nejzřetelnější jeho vývoj k laboristickému chápání a odhadu světového vývoje. Je rovněž přesvědčen o nutnosti světového sjednocení hospodářského i politického. Není tedy Djilas jen bořítelem model. Svou knihu končí slovy: "Svět se bude měnit a půjde směrem, kterým se pohyboval a kterým musel jít — k větší jednotě, pokroku a svobodě. Síly skutečnosti a moc života byly vždy silnější než jakýkoli druh brutální síly a reálnější než kterákoli teorie."

V též roce, kdy technologické úspěchy Sovětu zapisovaly deprese na demokracii na obou stranách Železné opony, osobnosti ja-

ko Djilas a Nagy obrátili pozornost veřejnosti k tomu úseku boje mezi totalitou a demokracií, který je nakonec nejpodstatnější: k zápasu o mysl lidí. Sebevětší interkontinentální střety nejsou Kremlu nic platny, jestliže komunisté zavrhují ideje a praktiky komunismu. Imre Nagy a Milovan Djilas jsou mnohem víc než jen svědky a kronikáři ideového zlomu v komunistickém hnutí: jsou pro ně inspirujícími příklady občanské odvahy.

Než položíme si skeptickou otázku: čeho tím Nagy nebo Djilas dosáhli? Na povaze jugoslávského režimu se nezměnilo nic, mohutné vzepětí lidové vůle po svobodě skončilo v Maďarsku násilím sovětské armády a novým policejním režimem. Jenže toto není úplná odpověď. V dějinách jsou první porážky revoluce a revolucionářů jen nezbytnou přípravou pro rozbití nespravedlivého režimu a pro vítězství nových idejí.

Než francouzská revoluce smetla monarchii a feudální řád, musela nejprve skupina myslitelů rozleptat ideovou základnu feudálního řádu. Voltaire a encyklopedisté nestavěli barikády: stavěli nový pohled na svět, myšlenky na demokracii uspořádání společnosti. Leta trvalo, než jejich myšlenky dostaly svaly, ale stalo se to. U Nagy a Djilase ztráta víry v marxistické postuláty a ve vládnoucí hierarchii přivedla též reformátorský zápal, jaký se projevil ve vzpomínuté kapitole dějin.

Jestliže nedávni komunističtí vůdci se stávají militantními demokraty, pak jsme svědky té nejpronikavější změny, jakou si jen lze za Železnou oponu představit: změny nikoli institucí, nýbrž lidí.

"Tužba po národní samostatnosti musí během času nabýt na intenzitě. Vnější tlak a strach komunistů z 'imperialismu' a 'buržoazie' je sice může zalažit do pozadí anebo dokonce uspat, ale nemůže je nadobro odstranit. Naopak — jejich síla poroste."

M. Djilas v *Nové třídě*

Poznámka k cestě z hlubin noci

Albert Camus, spisovatel, poctěný loňskou Nobelovou cenou pro literaturu, je stoupencem existencialistické filosofie absurdní. Její podstatu spatřuje Camus v řeckém mytu o Sysifovi, kterého božové odsoudili k tragickému osudu marného úsilí. Mezi touhou člověka a objektivním řádem světa existuje nepřeklenutelná — věčná propast. Duch touží po jednotě, logičnosti, souzvuku a lásce; ale svět, ovládaný zákonem kauzality a přitom se nám jevící jako tupá náhoda, je k našim snahám navždy hluchý a netečný. Z tohoto poznání nese v sobě člověk nevyléčitelný pocit marnosti a smutku. Touží po synergie, po prozřetelnosti, která by báděla nad jeho vznešenými ideály. Místo toho však končí jeho "marná naděje" neodvolatelnou porážkou a smrtí. 'Mezi duchem, který touží, a světem, který člověka podvádí, je nepřeklenutelný rozpor.' A ateistický spiritualista se táže: 'Jak je možno žít v absurdním světě Pascalově, ze kterého zmizela víra v křesťanského Boha, v Krista?'

Celé Camusovo dílo je hledáním odpovědi a řešením tohoto problému. Nejdříve dospívá v dlouhém eseji *L'Étranger*, *Cizinec*, k řešení nestatečného. Z absurdní existence je možný jen únik. Člověk se má stát pozorovatelem dějů v sobě a ve svém okolí; má přijímat všechny pomíjivé slasti a rozkoše a nestarat se o zítřek, ve kterém ho čeká nezvratitelná porážka. — Druhým pokusem o odpověď na absurdnost života je Camusova hra *Caligula*. Císař římský se mstí za zhrzenou lásku, kterou chtěl obejmout svět.

Několik let trvalo, než Camus uveřejnil své úvahy o krizi člověka a celé naší civilizaci v dlouhém filosofickém eseji *L'Homme Révolté* — snad nejlépe *Člověk-Buřič*. Kniha je vlastně polemikou s ce-

lou francouzskou a evropskou dekadencí. Člověk už není 'marnou a zbytečnou vášní', jak píše Sartre; jeho mravní a estetickou povinností je bouřit se proti nelidskému řádu světa. Avšak spisovatel tu rozeznává vzpouru čistou a nečistou. Buď se bouří proti svěmu mučitel, protože mu závidí, bouří se z pocitu msty: jakmile zvíťazí, promění se sám v otrokáře: tím vzniká v dějinách i v lidském snažení začarovaný kruh msty a nepřetržitý boj o moc, který končí ve XX. století vzpourou davů, koncentračními tábory a totalitním státním zřízením. Ve svém prokletí se svět neustále rozestupuje na pokořené a zlé otroky a mstivé vládce. Pokořený zápasí jen z pocitu bezmoci a ponižení. To je nečistý a nakonec vždy beznadějný pokus o vzpouru proti osudu.

Druhá vzpoura je ve jménu práva a spravedlnosti. Je to boj vyžděných, kteří touží ne tolik po rovnosti, jako po bratrství. Bouřící se člověk nesmí být otráven touhou po pomstě. Camus nehledá pro tuto nauku důvody metafysické. Stačí mu — že nalézá v člověku vlastnost vzpoury, že se v něm bouří nehlubší lidský cit. *L'Homme Révolté* je proto stále ještě vzpourou marnou, ale vznešenou; marnou, ale nezbytnou.

Z tohoto hrdinného pesimismu našel Camus východisko ve svém nejzajímavějším díle, v románu *La Peste*. Mor. Bacil moru, to jest zla, nikdy neumírá. Je neustále v našem středu. Ale hrdina románu, lékař, nepřestává zápasit s morovou epidemií — bez ohledu na to, zda zvíťazí nebo ne. Přes všechno neštěstí osudu existuje v nás hluboký pramen radosti. Velkým úkolem člověka je tento pramen živit — z lásky k uraženému bližnímu.

Camus nepřestal být ateistickým nihilistou. Ale jeho literární dílo není ještě dávno ukončeno. Camusovi je teprve 44 let a jeho poslední dílo *La Chute*, Pád, je novým pokusem o řešení problému vzpoury v absurdním světě. Jak má člověk žít důstojně a šlechtěně jsa obklopen zlem a nenávistí?

La Chute je kniha těžko srozumitelná. Někteří kritikové tvrdí, že spisovatel se tu snaží řešit problém zla na základě myšlení svatého Augustina, ale bez jeho křesťanské metafysiky a víry v nekonečného a dobrotivého Boha. V románu *La Chute* hovoří Camus hlavně o zlu, jež je v člověku samém, nikoli jen v absurdním světě. Mnozí se domnívají, že hlavní postava — pařížský advokát — je karikaturou francouzského intelektuála, dokonce snad Sartra. Ale křesťanská metafysika je mu stále nepřij

atelná. 'Děti, proč musí trpět i děti', táže se Camus ve své polemice se svým přítelem, katolickým existencialistou Gabrielem Marcellem.

Ale naše vzpoura a naše lidskost jsou stejně nezvratnými fakty jako nezájem světa, ve kterém je nám žít. Takové je humanistické poselství laureáta Nobelovy ceny roku 1957. Je to vývoj od totalitní zoufalství k hrdinné solidaritě ponižených.

Lev Braun

JAK SE MYSLÍ DOMA

Má-li lidská mysl — onen podivný organismus složený z citů a přání a rozumu — nějaké zákony, nepřetržitá činnost je jedním z nich. I bez přesných informací, uzavřena ve vzduchoprázdnu, hledá odpověď na otázky a problémy. Často tápe a mylí se. Často nachází odpovědi s podivuhodnou jistotou. Uprchlíci a cestovatelé z Československa na Západ odpovídali na otázku "proč je doma klid". Z kaleidoskopu veřejného mínění tak vzniká pestrá mozaika názorů; některé jsou krátkozraké, jiné se dotýkají živých věcí citlivou rukou. Ale ať omylné či moudré, jsou ilustrací mnohosti myšlenkových proudů.

Obečné názory

● Divadelní umělec: "Maďarské povstání se doma neschvalovalo, i když pro ně bylo pochopení. Češi jsou si vědomi, že od Rusů nelze ani po dobrém ani po zlém vynutit nic, v čem nejsou ochotni samotní ustoupit. Proto také od počátku nevěřili, že by povstání mohlo mít úspěch. V Československu nikdy k podobnému povstání nedojde. Poměry jsou rozdílné. 1) V Československu není bída jako v Maďarsku. 2) Přes sovětskou okupaci nebylo v Maďarsku sešňorování provedeno s takovou důkladností jako v Československu. 3) Češi nemají dnes doma žádnou osobnost, která by se mohla stát hlavou osvobodovacího boje. 4) Maďaři nejsou Slované, nikdy nebyli okupováni Němci. Jejich nenávisť k Rusům není dnešního data. Češi byli vychováni v duchu panslavismu — zažili německou okupaci. Komunistická strana je úspěšná ve své snaze udržovat v republice stálý strach z Němců."

● Zubní lékař: "Mezi inteligencí se po maďarské revoluci vytvořily tři hlavní myšlenkové proudy: 1) Dokud nebude vybudována západní obrana proti komunismu, nelze podnikat ozbrojené akce. 2) Je třeba zavrhnout jakékoli ozbrojené akce, je nutno snažit se proniknout na klíčová místa a pomalu odstranit větší část komunistů. 3) Je třeba se smířit se současným stavem a zaříditi se co nejlépe v komunistickém státě, když již existuje."

● Mladý lékař: "Většina studentů chápe, že je třeba něco dělat, ale není zde nějakého pevného programu, jen tendence. Studenti cítí nedostatečné spojení s ostatními občany a nedostatek informací o Západě a Polsku. Po maďarských událostech se aktivita zvyšuje a hledají se cesty."

● Návštěvník Československa: "Jediná naděje loyálních i odpůrců režimu tkví v tom, že režim se bude postupně uvolňovat, až se z něho stane osvětlená diktatura."

● **Návštěvník ciziny:** "Nekomunistická inteligence v Československu považuje v dané mezinárodní situaci za šťastnější a správnější (na rozdíl od polské cesty) vymáhat na komunistickém režimu ústupky krok za krokem. Daří se to. — Slepému kopírování sovětského vzoru je u nás v CSR konec. Nekomunisté trpí režim jako nutné zlo, ale nesabotují a nerebelují proti němu, protože znají jeho zjevné a tuší jeho utajené policejní možnosti. Režim ví, že pozbývá respekt a svým povolným odklonem od diktátorských praktik si zajišťuje klid ve státě."

Názory na Západ

● **Kovář:** "Inteligence má za to, že o osudu Československa rozhodnou velmoci u zeleného stolu a proto je proti jakémukoli násilí. Dokud k jednání nedojde, je zbytečné se exponovat. Inteligence je přesvědčena, že smlouva o kolektivní bezpečnosti vyjme Československo ze zájmové sféry Sovětského svazu a že zvýšený odpor v současné době by vyhlídky na jednání zmařil. Názor zastávaný pouze jedinci říká, že osvobození bude výsledkem válečného konfliktu, který je nevyhnutelný v důsledku komunistické expanze."

● **Katolický kněz:** "Lidé mají na mysli nějakou intervenci zvenčí, nechť: nic riskovat, zaujímat vyčkávací taktiku, chtít přežít. Velkou roli hraje strach z Německa a ze Spojených států. Lidé si nejsou jisti, co americký způsob života může přinést, bojí se invaze obchodní velmoci do Československa. Lidé ještě nezapomněli na Mnichov a dnes mezi nimi převládá názor, že je všichni opustili, a Americe že je osud východní Evropy lhostejný."

● **Návštěvník Československa:** "Lidé si jsou vědomi, že pasivní postoj k polskému a maďarskému hnutí se na Západě setkává s kritikou. Čím se odůvodňuje tento pasivní postoj? 1) Proč by si československý lid pálil prsty, když sám Západ bez jakéhokoli omezení dodává československému průmyslu

surovinu a stoje, které potřebuje? Západ není s to odřici si malý zisk a československý lid má jít s holýma rukama proti ozbrojenému režimu? 2) Západ je rozpolcen, ne-jednotný, dokázal to na případě Suez. Když Západ není s to vtak zásadní otázce postupovat jednotně, jak lze žádat od ubohých československých lidí, aby s nadšením proléváli krev proti režimu? 3) Odbojoví pracovníci jsou v Československu zdiskreditováni. Odboj nemá vedení. Za maďarské revoluce řekl bývalý důstojník: Nedá se nic dělat. Je třeba čekat, k osvobození dojde bez války a bez ozbrojeného povstání."

● **Slovák, úředník:** "Občas člověk slyší zlobné: Co od nás Západ vůbec čeká? Konec konců to byli oni, kdo nás dostal do této mizerie, a je jejich povinností zase nás z ní dostat."

● **Návštěvník ciziny:** "Dny okolo maďarské revoluce byly svrchovaně kritické pro komunistický režim. Čekalo se, jak se bude chovat Západ. Kdyby bývali Maďaři dostali od Západu vojenskou posilu, šlo se do toho u nás taky."

Odlíšné poměry

● **Bratislavský vysokoškolák:** "Sovětský svaz nevedl vždy správnou politiku vůči některým lidovým demokraciím. Proto v těchto zemích došlo k událostem, o kterých víte. Vůči nám se Sovětský svaz nikdy takové chyby nedopustil. Naše samostatnost nebyla nikdy zásahem Sovětského svazu omezena. Proto také u nás nedošlo a nikdy nedojde k událostem jako v Polsku a v Maďarsku. Československé obyvatelstvo pociťuje jako velkou výhodu, že země není obsazena Rudou armádou."

● **Návštěvník ciziny:** "Co vám mám povídat? U nás je teďka co jíst a to je stará věc, že když jsou žaludky plní, tak se nedělá revoluce."

● **Návštěvník Československa:** "Lidé zaujímají vyčkávací postoj vůči

Polsku. Nevědí, co by jim gomulkovština mohla přinést kromě zájímavějšího a svobodnějšího čtení v novinách. I v Polsku i v Jugoslavi se lidem žije hůře než v Československu."

● **Návštěvník ciziny:** "Ve všech vrstvách existuje nespokojenost s režimem. Když se však zeptá jeden druhého, byl-li by ochoten podniknout něco proti režimu, odpověď zní vždy záporně. Každý poukazuje na to, že materiálně není na tom špatně, aby neměl co ztratit."

● **Kancelářský zaměstnanec:** "Poláci mají větší svobodu — a větší bídu než my. Přitom je ta jejich svoboda stejně jen zdánlivá. Režim ji s pomocí Rusů může zlikvidovat, kdy se mu zachce, a nikdo ze Západu ani nehne prstem, aby tomu zabránil."

● **Dělník:** "My na ulici nepůjdeme. Vždycky je to malý člověk, který zaplatí účet svým životem. Velcí páni, jako kardinál Mindszenty, hrabě Esterházy, Nagy a Kádár, ti z toho vyvážnou. A pak: Maďarům se patrně vedlo špatně, velmi špatně. U nás je situace jiná. Zásobování je velmi dobré a kdo pracuje, může také jíst, ba do břez jíst. Kdo by za těchto okolností riskoval život pro věc, o které ví předem, že je ztracena?"

● **Hospodyně:** "My si ani nedovíme představit, že by u nás někdo povstal a řekl, 'my půjdeme vlastní cestou a necestou Moskvu.' Ještě by nezavřel pusu a už by byl ve vězení. Kromě toho my nemáme nikoho, kdo by se něčeho takového odvážil."

Strach z Němců a Rusů

● **Sudetský Němec:** "Režim tvrdí, že Adenauer připravuje odvetu. Tato propaganda je účinná. Dělníci Adenauera často srovnávají s Hitlerem."

● **Student:** "Svou moc udržují komunisté hlavně tím, že stále poukazují na německé nebezpečí. 'Jen

my komunisté vás můžeme ochránit před pomstou Němců..." Ten-to propagační trik je stále ještě úspěšný. Lidé se bojí nové německé agrese a z toho důvodu se zdá, že uznávají nutnost sovětské vojenské ochrany."

● Návštěvník ciziny: "Za maďarských událostí všichni věřili, že z maďarské revoluce vzejde i československé osvobození. Ale protože se nikdo neodvážil začít, všichni žili ve velké nejistotě. Nevěděli, co dělat. Vášichni jenom na něco čekali. Nemalou měrou při tom působil strach z Rusů a Němců."

● Umělec: "Rusové nemohou opustit Maďarsko, obnažili by si bok, to nikdy dobrovolně neudělají. Československo má v tomto ohledu stejné postavení jako Maďarsko a proto má právě tak málo naděje na úspěch vlastních osvobozovacích snah."

● Pensista, Slovák: "Kdyby vypukla ozbrojená revoluce, ohrožené území by bylo okamžitě obsazeno ruským vojskem."

● Vysokoškolař: "V době maďarského povstání členové strany na Slovensku tvrdili, že odtržení Maďarska od 'mírového tábora' by vedlo brzy k útoku na Slovensko a k jeho násilnému připojení k velkomadarské říši. 'Jen zůstane-li v Maďarsku komunismus, jsme si jisti před útokem Maďarska.' Tato propaganda se neminula účinkem. Konečně jsme sami před válkou viděli, co jsou Maďaři s to, když mohou dělat, cochtějí, řekli bratislavští studenti."

● Sportovec: "Lidem v Československu přešla veškerá chuť na jakýkoliv odpor po potlačení revoluce v Maďarsku, když Západ nechal Maďary na holičkách. Ideály ustoupily obyčejnému materialismu. Každému jde o to, aby se najedl a na všechno ostatní kašle. Touží sice po změně, nadává na režim u piva. Je to asi taková nálada jako za protektorátu, kdy dělník doma na Němce nadával, ale u ponce pro ně pracoval jako divý."

Sověty po čtyřiceti letech

Po desetiletích tuhého, nepružného stalinismu je Sovětský svaz v kvasu. Obr se obrací ve spánku. Lidem je dovoleno nadávat, snít o lepších televizorech a automobilech. A přece trůn carů, který se v posledních pěti letech rozplhl v mlze kolektivního vedení, se opět vynořuje jako jediný symbol moci. Znovunastolil policejní režim už není možné, ústřední autorita ještě musí být. Sputnik a dálkové rakety stěly jsou při signálem, že se Sovětům podařilo překonat porodní bolesti industrialisace. Na druhé straně prý to je jen prestižní a propagační kousek, který dokáže každá diktatura, když si zamane. Odstranění maršála Žukova jen potvrzuje, že mytius kolektivního vedení je nutně u konce, že komunistická strana nemůže nebo nechce vyřešit problém hladké administrativy, problém vůdcovství a nástupnictví.

Asi v tomto smyslu se rozepsalo několik předních znalců sovětského systému v demokratickém světě. Jejich komentáře po čtyřicátém výročí bolševické revoluce obsahovaly několik odvážných předpovědí. Pohled na Sovětský svaz po čtyřiceti letech je však především pohledem na Nikitu Chruščeva. Britský novinář Edward Crankshaw napsal o něm v prosincovém čísle časopisu Life:

'... Vyzařuje z něho absolutní moc, podle potřeby tvrdá nebo blahosklonná. Vynutil Rusku přístup na Střední Východ, něco, co sen nepodařilo ani nejctizádostivějšímu carovi. Sputnikem vynutil Rusku vstup do vesmíru. Když se dnes v západních demokraciích zkoumalo veřejné mínění, 99 procent dotázaných by jistě prohlásilo, že Nikita Chruščev si obul Stalinovy boty a bude je nosit... Je však těžko brát ho vážně v roli nástupce Stalina... Tendence podceňo-

vat Chruščeva v této roli byla jen zesílena dojmem, kterým zapůsobil na cizinu, když se jí poprvé představil za své návštěvy v Bělehradě v roce 1955 jako hluchý, netaktní a neobratný pijan... Dojem, který zanechal Chruščev v Bělehradě, byl falešný. Měl odstranit představu Kremle jako střediska temných plánů a tajemného spiknutí... Od té doby se Chruščev stal mistrem umění odstraňovat vžitě představy.'

'Chruščev se rozhodl odvést značnou část peněz a sil původně určených pro čisté vojenské použití dálkových raketových střel, aby udivil a vystrašil svět umelou družicí. Podstatně tak posílil morálku a národní hrdost sovětského lidu. Stručný přehled Chruščevovy kariéry od roku 1950, kdy se po prvé dostal do popředí v Moskvě, nenechává pochyb o tom, že dynamism sovětského výpadu na Střední Východ je jeho dílem.'

'Sověty jsou v kvasu. Obr se obrací ve svém spánku... I kdyby bylo ještě možno jít zpět a nastolit znovu absolutní policejní režim, pro Chruščeva by to nebylo moudré. V tomto stadiu světových dějin Sověty si prostě nemohou dovolit nějakou novou svěrací kazajku a umyšlené pollačovací iniciativy... V Sovětském svazu je dnes příliš mnoho lidí, jejichž inteligence je zapotřebí k tomu, aby Sověty zůstaly reálností, kterou se staly.'

Bývalý americký velvyslanec v Moskvě George Kennan řekl v britském rozhlasu k čtyřicátému výročí bolševické revoluce: 'V krátké době dvanácti let se Sověty nejen zotavily z války, nýbrž dosáhly stupně zprůměrování, který je staví hned na druhé místo za Spojenými státy v průmyslové výrobě. Ve výrobě vojenského materiálu se Spojeným státům dokonce vyro-

návaji . . . Myslím však, že je nepravděpodobné, že by Sověty mohly toto tempo dlouho vydržet . . . Jejich hospodářství dospívá a začíná se setkávat s problémy organizace a s problémy pracovních sil.'

'Chruščev dosáhl velkého osobního úspěchu . . . ale za velkou cenu. V Sovětském svazu je dnes daleko více talentů mimo aparát strany než v něm. Chruščev odstranil z ústředního politického vedení jednoho po druhém: inteligenci, vědění průmyslu a důstojnický sbor branných sil. Dostal se k vrcholku moci . . . je tam však osamocen a zdá se, že mu tam začíná být zima. Je zřejmé, že tato situace není stabilní. Skutečně stabilitu Chruščev nedocílí, pokud nezastoupí ve vládě těmto hierarchiím vědy, inteligence, vedení průmyslu a branných sil. A učiní-li to, co se pak stane s tradiční vůdcovskou úlohou strany?'

'Sovětská vláda je původcem svých potíží. Svým citlivostivým programem výchovy nás . . . vytvořila novou inteligenci, která již není ochotna podřídit se starým metodám komunistické kontroly myšlení a je rozhodnuta myslet za sebe. Tato mladá inteligence, jakož i mnoho představitelů starší generace sovětského kulturního života přicházejí nyní s nepolapitelnými požadavky úplné intelektuální a kulturní svobody.'

'Vnitřní vývoj Sovětů skýtá tedy smíšený obraz: na jedné straně hospodářský pokrok, na druhé straně prohlubující se politická krize.'

Harrison Salisbury, dlouhá léta dopisovatel New York Times, napsal k výročí bolševické revoluce: 'Není vyloučeno, že dějiny si zahrají sardonicky nejen se sny a tužbami starých bolševiků, ale také s dnešními protagonisty komunistického i kapitalistického světa. Čím dále se komunismus vyvíjí, tím jasnější jsou náznaky, že cíle, kterým se přibližuje, se nakonec neliší od cílů kterékoli jiné společenské soustavy, jež má za základ průmysl a techniku.'

Pohled do ruské literatury

Pavel Berka

Časopis *Molodaja Gvardia*, dvojměsíčník mladé gardy, počal vycházet v půli roku 1956. V zahajovacím redakčním úvodníku vyhlásil, že považuje za svůj úkol podporovat mladé literární síly a uveřejňovat tvorbu, odrážející duchovní rysy života a práce mladých sovětských lidí. Po roce počala tuto tvorbu pod mikroskopem rozebírat *Izvestia* v šestisloupcovém článku; příklady upozorňovaly na melancholii, opovržení, nihilismus, jež se zračily v poesii mladých a nejmladších autorů.

Bella Achmadulina:

Stojím s těžkou konví
a nezavlažím záhon.
Polituj mne, flétno žalu,
že nezpívám píseň.
Bolest cítím a únavu,
proto nemohu zpívat.

'Verše jsou jen nevinné květin-
ky u srovnání s bobulemi — ky-
picím v dile Jevgena Jevtušen-
ka', poznamenala *Izvestia*. 'Bás-
ník adresuje tato slova mladým
mužům a ženám, odjíždějícím na
stavební projekty v Sibiři:

Krmili nás sladkým slovem,
až se nás zmocnilo roztočení.

O naší cestě životem
hovořili jako by
neměla součku, překážek,
a byla hladká jak deska.

'A falšuje soudobou historií, bere
pod svá křídla bezpáteřnou krea-
turu', pokračoval list.

Uměle ho odváděli
od bolestných "proč?" . . .
Opět byl ujišťován: tíhou lži
o cestě — tak přehladké,
ale řada rozporů
mohla vést k roztočení.

'... "Linie rozporů", vymyšlená
tímto básníkem", pravila *Izvestia*,
'prostě neodpovídá sovětské skuteč-
nosti. Strana vždy přímo zodpově-
dla všechny naléhavé otázky a ni-
kdy nekreslíla "přehladké" cesty,
ale vedla naši energii k překoná-
vání překážek a dosahování vítěz-
ství.'

'Někteří básníci tohoto časopisu
nahrazují romantiku budování so-
cialismu romantikou bezcílnosti a
bloudění . . . Oleg Dartin přímo
vzrušen dýchá radostí, když se
dotýká tohoto tematu . . . Pokud
se týče převládajícího směru v bás-
nické tvorbě tohoto časopisu, zdá
se, že je jasné a nedvojsmyslné vy-

'Zeptejte se sovětského člověka, jak
si představuje život v dokonalem
komunistickém státě, a on vám
řekne: každý bude mít svůj vlast-
ní dům, svůj automobil, televizor,
ledničku. Jeho děti budou studovat
na universitě. Jeho žena bude mít
krásné šaty. Bude mít dost peněz
na příjemnou dovolenou. Bude jez-
dit do ciziny. . . . Komunistický
sen je buržoasní skutečnost dneš-
ka. Komunistické nebe je buržoas-
ní život na zemi.'

'Filosofové, kteří se zabývají ho-
spodářskými a sociálními otáčka-

mi, poukazují na to, že západní ka-
pitalismus přejímá socialistické vy-
moženosti. Současně východní ko-
munismem se odklání od svých re-
volučních příkazů. Jsou mezi tě-
mito mysliteli takoví, kteří před-
povídají, že za sto let se bude ka-
pitalistický svět lišit od komunis-
tického tak málo, jako se dnes de-
mokratická strana liší od republi-
kánské ve Spojených státech . . .
A tak není vyloučeno, že přes všech-
ny tyto strasti dvacátého století to
bude technika a ne ideologie, kte-
rá bude diktovat vývoj budoucnos-
ti.'

jádřena básní začátečníka Valery Ryzeje:

*Jsem syt toho kolotoče
a chci nalézt jednu
neobyčejnou zemi,
kde vše je obráceně."*

Touha hledání ustupuje někdy beznaději nihilismu, tihy . . . jako v citovaných verších Viktora Bokova:

*Po pěšince, jež vede za řeku,
sestupují na srdce Irtyše a zdá-
ní, nikdo, nikam, k nikomu
spěchám . . ."*

Literární časopis *Moskva* se po prvé objevil počátkem roku 1957. Jeho šéfredaktor byl N. Atarov, zástupce šéfredaktora B. Jevgeněv. V redakčním prohlášení, uveřejněném v prvním čísle, se pravilo: "Sila naší literatury je v tom, že žije zájmy pracujících mas, vyjadřuje jejich ideály, jejich tužby a jejich vůli . . . Časopis *Moskva* otevírá své stránky dílům, jež podporují nové síly v boji proti všemu ustrnulému a zastaralému. Redakce vidí svůj úkol v tom, že bude představovat tvůrce a hrdinu naší literatury — sovětského člověka — v jeho plné podobě."

Čemu *Moskva* otevřela své stránky, se po šesti měsících stalo předmětem ostré kritiky v časopise *Literaturnaja Gazeta*. Příklady "děl, bojujících proti všemu ustrnulému a zastaralému", spolu s názorem úřední kritiky.

A. Valceva: "Byt č. 13". Umělecky beznadějně, autorka zaujímá kverulantské maloburžoasní stanovisko. Důstojník Kovalev je darebák, chatrče chudiny v Moskvě odvádějí pozornost čtenáře od hlavních úkolů dne.

V. Starikov: "Velkomyslné srdce". Autor ukazuje, že sovětská společnost je lhostejná k osudu jednotlivce, a považuje tento postoj za nejcharakterističtější rys dnešní doby.

N. Sokolova: "Ne osud". Dílo líčí sovětské lidi jako nízké, malicherné a bezvýznamné typy.

J. Nagibin: "Poslední hon". Věc

psaná mimo čas a prostor, abstrakce.

S. Šeipačev: "Dopis bez známek". Autorův hlavní hrdina je poručík Bělov, darebák a krysa.

S. Babajevsky: "Děvče od vedle". Naturalistické dílo, úchylna, ústupek špatné módě.

K. Simonov: "Pantělejev", "Ještě jeden den". Najdete tam celou galerii idiotů a zbabělů, kteří zastávají různé hodnoty v armádě.

L. Maljugin: "Hrdinovy činy a myšlenky". Autor portrétuje dva hrdiny: dělníka a jeho šéfa. Činí rozdíl mezi tím, co si "hrdina" myslí, a co navenek dělá. "Cožpak hrdinské činy nejsou výsledkem dělníkovy myšlenky?", optala se *Literaturnaja Gazeta*.

Jestliže mladí sovětská autoři unikají ze současnosti nekonformní tvorbou, čtenářská obec v Sovětském svazu si nepočíná jinak. V roce 1956 bylo podle neúplných číslic Knižní komory Sovětského svazu vydáno v ruském překladě 61 západních autorů v nákladu 14,500.000 výtisků.

V roce 1955 vydalo Státní nakladatelství literatury "Psa baskervilského" (Conan Doyle) v nákladu 525.000 kopií. Vydání bylo rozebráno, v roce 1956 vyšlo nové: 100.000 výtisků. Vladimirovo nakladatelství přispělo také 300.000 "Psa" v dětské knižnici Sherlocka Holmese.

"Bezhlavý jezdec" (Mayne Reid) vyšel během roku 1955 a 1956 v nákladu 1,125.000 výtisků, navíc k 300.000 kopií z dětské knižnice.

"Děti kapitána Granta" (Jules Verne) dosáhly v letech 1955 a 1956 nákladu 1,517.000 výtisků a 390.000 výtisků v edici sebraných spisů Jules Vernea.

"Hrabě Monte Christo", "Královna Margot" a "Tři mušketýři" (Alexander Dumas) vyšly v téže době v nákladu téměř 3,000.000 kopií.

"Uvážte-li, že Státní nakladatelství literatury nevydává novou sovětskou tvorbu, že Vojenské naka-

datelství a Nakladatelství mladé gardy se soustřeďují na zvláštní obory a že provinční nakladatelství v jednotlivých republikách vydávají jen omezený počet nových knih sovětských autorů, musíte být naprostým právem alarmováni", psal *Komunist*.

Nakladatelství Sovětský spisovatel vydalo v roce 1955 jen 59 nových románů, povídek a sbírek povídek v celkovém nákladu 1,290.000 výtisků, to jest asi 22.000 knih na autora. V roce 1956 se počet nových sovětských knih, vydaných Sovětským spisovatelem zvýšil na 95, vzrostly také jednotlivé náklady. Avšak 22 nových knih opět vyšlo v počtu pouhých 15.000 výtisků.

Nakladatelství Československý spisovatel vydalo básně Kamila Bednáře. Sběrka má název *Dějiny srdce. Tvorba* oznamuje tyto básně úvodní poznámkou, že je Kamil Bednář "vydává po několikaletém odmlčení. Jak již název napovídá, jde převážně o lyrický deník intimního ladění, o verše, jimiž básník zaznamenává své hledání jistoty v poválečném světě . . . a zachycuje i ne jeden světlý dojem z přírody vedle básní osobitého zamýšlení nad člověkem a zemí." Sběrka *Dějiny srdce* má 156 stran a obsahuje tvorbu z let 1946-1957.

Ludvík Kyselý v *Literárních novínách* se zamýšlel nad socialistickou architekturou v Československu z let první pětiletky. Navštívil nové sídliště v Porubě u Ostravy; nalezl zbytečnou a nákladnou masivnost; středověké plýtvání materiálem; trapné napodobeniny antických sloupů, pečlivě nalepené na cihlové fasády; dětinské sgrafitty, jimiž jsou zaměřeny vnější stěny. "Ztratili snad naši architekti talent a schopnost? Mnohé průmyslové i veřejné dokázaly, že vedou i v těžké konkurenci vítězit nebo se aspoň čestně umístit. Mají tedy nějakou vlnu na dnešním neutěšeném stavu u nás doma? Zčásti jistě . . . Nebojovali dostatečně . . ."

V Československu vyšla kniha Sinclaira Lewise *Krev královská* — satira na americké rasisty, jak konstatoval brněnský *Host do domu*. "Mimo jiné může tato kniha připomenout našim satirikům, že satira není jen povrchní legrace, která si všímá drobných povrchních jevů, ale že má být spojena s hlubokým uměleckým poznáním života a jeho nejvážnějších problémů." Recept literárně vznešený. Ale bude dost odvahy?

Národní divadlo pražské změnilo zařízení hlediště. Od elektriky až po sedadla a topení se modernisovalo. "Na první pohled by tedy bylo vše v pořádku, tím spíše, že zmizely otvory v podlaze, kterými vnikalo do hlediště nejen teplo z kotleny, ale někdy i prach. Dobrý dojem však skončil, jakmile jsme se do nových řad usadili", komentoval V. Strejček v *Lidové demokracii*. Sedadla mají dřevěné výplně až na zem, takže není kam dát nohy. "Zejména diváci delších nohou si nyní připadají jako skrčenci."

Již delší čas se táhnou spory s ministerstvem školství o to, zdase má vyučovat latině a klasické kultuře, či ne. Dom osetvy v Bratislavě přišel v zmliním "semestru" s novinkou: "otvára kurz latinského jazyka pre pracujúcich, ktorí sa zaujímajú o linguistickú latinu a pre študujúcu dospeliejšiu mládež, ktorá si chce svoje školské vedomosti obohatiť o základné poznatky z latinského jazyka a tieto si chce rozšíriť."

Literární noviny zaznamenaly čtenářský hlas, dožadující se dějin světové literatury. "Chybí nám dílo, po kterém by se zájmem sáhly tisíce čtenářů: přehledné, dobře informující dějiny světové literatury, sahající samozřejmě až do současnosti."

Na knižní trh v Československu se dostala kniha Jaroslava Durycha. Je to soubor šesti povídek, nazvaný *Tři dukáty*. Zahnuje dvě původní knižky: *Tři dukáty* a *Tři trontíčky*. Vydalo nakladatelství Li-

dové demokracie. "Pro nové vydání provedl spisovatel v povídkách některé úpravy, hlavně škrty", komentoval tisk. V roce 1956 vyšla Durychova *Sedmikráška*.

Se značným zpožděním komentoval komunistický tisk *Antologii české literatury*, kterou vydala Columbia University v New Yorku. Výběr české literatury pořídil profesor William E. Harkins. Ostravský kulturní měsíčník *Červený květ* se zamrzl nad tím, že v poesii chybějí ukázky S. K. Neumanna a Vítězslava Nezvala. "I tak však kniha, doplněná hutným přehledem vývoje naší literatury, poskytne studentům v Americe i v jiných zemích solidní uvedení do české literatury."

Bratislavská televize slavila v listopadu své první výročí. Po výčtu četných technických, režisérských i obsahových chyb *Kulturný život* nechtěně postihl hlavní význam bratislavské televize. "Štartovala za neobyčejně nepříznivých podmínek: bez štúdií, bez kvalifikovaných kádřův, v poměrně malomeste bez kulturního zázemí, zato ale v bezprostředním sousedství vídeňského vysílače, který aj slovenským divákem otvoril okno do programů vyspělých západoevropských stanic . . ."

Kulturný život referoval o polském divadle. "Sloboda pre umelca znamená toľko, ako vzduch pre človeka alebo voda pre ryby. V súčasnej dobe veľmi často sa stretávame s týmto pojmom, ale ešte častejšie s jeho rozličným výkladom. Je nám ťažko pochopiť, ale ešte ťažšie uznať že by to bola pravá cesta slobodného rozhodovania a tvorby, ak sa v ani jednom divadle neuvádza ani jedna sovietska hra, ak k Októbrovej revolúcii nepripravujú divadla nijaké premiéry, ak v prevážnej miere poľské divadla sú obrátené tvárou na buržoázu západnú drámu, v neposlednom rade na hry existencialistické a surrealistické."

JAKŽE, NOVÝ ČASOPIS V EXILU?

Ano. Kým je vydávaný a psán? Exulanti. Kým je financován? Přáteli z exilu. Ke které straně se hlásí? K žádné. Jak se bude účastnit exilového, to jest svérázného života? Nijak. Jak vznikl? Z debaty, ve které bylo řečeno: "Je třeba, aby exil byl tak zralý, jako jsou naši lidé doma." Jaká je potřeba jeho? Snad je možno přispět k realismu, který je nutný po době exilových iluzí. Jaká je jeho cizílost? Vidět fakta, informovat o nich. Komu se zápisník uzavírá? Nikomu z demokratů.

TŘI NÁSTUPY

V časovém rozpětí jednoho měsíce seřadily své šiky ideové bloky, které dnes zhruba dělí svět na tři části, a každý znova definoval svou politiku. V Moskvě se po oslavách 40. výročí bolševické revoluce sešli dědici Stalinovi, aby vdechli nový život do komunistické internacionály. Všichni, až na Jugoslaviu, která odmítla dokument podepsat, uznali nanovo vedoucí postavení Sovětů v komunistickém světě. Povzbuzení nedávnými úspěchy sovětské vědy a techniky, obnovili tak Kominternu jako program, i když ne jako organizaci.

V Kahýře se koncem prosince konala konference afro-asijských národů, tak zvaných neutralů. Početná delegace komunistické Číny měla zde vedoucí úlohu a na rozdíl od zakládající konference afroasijských národů v Bandungu chyběl zde tentokrát vyrovnávající vliv protikomunistických národů, jako jsou Filipíny, Turecko a Pakistan. Kahýrská konference předefinovala pojem neutrality k nepoznání. Je to neutralita Egypta a Syrie, která dovoluje plivat na západ a usmívat se na východ; je to neutralita Indonésie, která plamenitými slovy hovoří o svobodě a humanitě a nehumanitním způsobem oplácí vyhazovem poctivou práci tisíců holandských starousedlíků; je to neutralita, která dovoluje provokovat a potom křičet na poplach, když provokovaný — v nedávném případě Turecko nebo Israel — si zajistí své hranice několika zmobilizovanými jednotkami. V nejnebezpečnější formě je to pak neutralita,

kteří — jako na Koreji — dovoluje posílat plně vyzbrojené "dobrovolníky" a zbraně tam, kde to mezinárodnímu komunismu prospěje.

V Paříži, duchovním hlavním městem západní civilizace, se v půli prosince sešla její nejvyšší volení zástupci, aby čelili nástupu sovětského vůdčství z Moskvy a očekávanému nástupu pseudo-neutrální z Káhíry. Hlavy patnácti národů, sloučených v severatlantickém obranném paktu, vytvořily tak konferenci, o které se různé hovořilo jako o největším politickém shromáždění demokracií od mírové konference ve Versailles: o které se různé hovořilo jako o největším seskupení vojenského potenciálu západního světa v době míru. Čekali někdo, že v Paříži, podobně jako v Moskvě, dostane politika nejsilnějšího partnera projev naprosté důvěry ostatním členům aliance a z toho plynoucí postavení vůdce, byl asi zklamán. Mnoho z těchto mytů americké zahraniční politiky, o kterých hovoří náš úvodní článek, se v Paříži obrátilo v dým. Promluvili neostyšně realistickými zástupci západoevropských národů, i těch nejmenších. Amerika je vyslechla a v několika věcech jim dala za pravdu. A ten, kdo věřil, že demokracie je taková, v níž každý člen, i ten nejmenší, má stejné právo formulovat společnou politiku, si o výsledku pařížské konference přečetl s uspokojením. Zhruba šlo v Paříži o dvě věci: 1. Jak se má západní svět úspěšně bránit rostoucímu vojenskému potenciálu Sovětů; a 2. jak má reagovat na záplavu varovných dopisů, které krátce před zahájením jednání NATO rozaslal Nikolaj Bulganin. Americká delegace, vedená prezidentem Eisenhowerem, navrhovala, aby západní Evropa posílila svou obranu pásem základů pro atomové dálkové střely a aby se Bulganinova výzva celkem ignorovala anebo zamítla jako dobře známá propaganda. Výsledkem byl kompromis. Amerika prosadila první bod — ovšem s výhradami národů jako Norsko, Dánsko a Západní Německo, kde se prý stejně neuvažovalo o stavbě základů pro atomové střely, protože jejich území jsou předsumtoto posíci. Národy jako Británie a Turecko, kde instalace základů by prakticky nejvíce přibíhala v úvalu, myšlenku celkem schválily a britská dolní sněmovna ji už dokonce odhlasovala. Kompromis byl v tom, že Amerika musela ustoupit v bodě druhém,

hlavně na nalehání britského ministerského předsedy Macmillana a kancléře Adenauera, kterým by sociálně demokratické opoziční strany doma nikdy neodpustily, že jednoznačně odmítli nejnovější sovětskou nabídku jednání mezi východem a západem. Konference se tedy dohodla, že někdy brzo by se měli sejít zahraniční ministři čtyř velmocí, aby projednali aktuální otázky mezinárodní politiky, zejména odzbrojení. Při veškeré dobré vůli, kterou západní aliance tímto znova demonstrovala, byl to zřejmě krok unáhlený, protože jak Nikita Chruščev, tak zahraniční ministr Gromyko návrh již nepřímou zamítli. (Podle posledních zpráv, navrhnu prý jednotlivé vlády západních demokracií ve svých odpovědích Bulganinovi, aby se mezinárodně politické otázky projednávaly se Sověty na hladině ještě nižší, než je konference zahraničních ministrů). Nakonec je důležitější to, že NATO, orgán původně čistě vojenský, stává se dnes aliancí také politickou a hospodářskou; že v organizaci tohoto druhu dojde konečně k výměně i vědeckých poznatků a tak se západu možná podaří zase dolnat a předejnat Sověty v tomto důležitém úseku; že politické akce západu budou sladěny tak, aby se nemohl opakovat takový Suez, při kterém skoro každý z partnerů táhl jinam; a tudíž, že bude možno lépe čelit nejen novému nástupu z Moskvy, ale také "neutrálnímu" nástupu některých nových národů Asie a Afriky

OTÁZKA POUZE POLSKÁ?

Mladý polský komunista na výletě do západní Evropy byl zahrnut mnoha otázkami. I takto byl tázan:

"Co je vaším konečným cílem? Hodláte — až to situace dovolí — zřítit v Polsku systém několika politických stran a zavést parlamentní demokracii?"

Odpověď: "Pro mne to ani tak není problém několika politických stran, jako spíše otázka záruk, že ti, kdo vládnou, nezneužívají své síly. Je třeba zřítit lidovou kontrolu nad těmi, kdo jsou ve vládě. Myslím, že ze všeho nejdůležitější je umožnit rozmanitost názorů uvnitř strany, aby tak spolu vzájemně soutěžili, a dát větší nezávislost organizacím, kterým se dříve říkalo "odmůžky" strany."

Další otázka: "Proč nechcete připustit,

že lidé mohou nejlépe kontrolovat svou vládu v systému parlamentní demokracie s mnoha politickými stranami?"

Odpověď: "Taková otázka nemá smysl především proto, že za dané mezinárodní situace nelze parlamentní demokracii v Polsku uskutečnit. Za druhé si myslím, že obnova více politických stran by v Polsku oživila reakci. Jasně tomu nasvědčuje na příklad církevní reakce . . . Stručně řečeno, hledám resty, jak dát lidem kontrolu nad vládou, ale tak, aby nebyly zasazeny základy systému, který já nazývám komunismus a který vy můžete nazývat socialismem."

SPUTNIK A ASIE

Sputnik bezpochyby posílil asijský nápor, že Sovětský svaz je zemí vyspělé techniky, že země, která před čtyřiceti lety byla sociální a hospodářskou troskou a dnes se vydává do vesmíru, je hodna následování, neboť i mnohé asijské země jsou dnes takové trosky . . . V téže době, kdy sputnik vyrazil do prostoru, indická universita v New Delhi hledala muže, který by pro ni založil fakultu mezinárodního práva při Ústavu mezinárodních studií. Fakultou budou procházet indičtí státníci i diplomaté. Muž, kterého si Indové vybrali a kterého požádali, aby jim fakultu zorganizoval a aby rok přednášel indickým profesorům, je americký vědec Quincy Wright, světznámý v oboru mezinárodního práva, politiky a sociologie. Je-li dovoleno vzít muže Wrightova formátu a vtěsnat jej do přihrádky různých myšlenkových škol — pak patří Quincy Wright mezi tak zvané idealistické realisty. Přenesena do oboru mezinárodního práva, tato škola žádá, aby mezinárodní právo nevyjadřovalo pouze chladné zákony morenských vztahů, ale aby bylo nesené liberálními duchem, aby vyjadřovalo lidské hodnoty. O Quincy Wrightovi je známo, že svým učením za sebou nechává hlubokou stopu. Tohoto muže si tedy Indové pozvali, aby učil jejich učitele. Je možné, že Indie půjde do Moskvy, až bude čelit postavě sputnika. Jde na Západ, chce-li své učitele a politiky vychovat k moudrosti a lidskosti. — Je ovšem třeba dodat chladnější tón k této poznámce: V dnešním morenském boji o Asii sputnik je silný vliv dneška; Quincy Wright bude snad vlivný v budoucnosti.

TRAIT-CARRE DEVELOPMENT CORP.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

TEL. UN 6-6814

Máte-li v úmyslu investovati málo peněz s velkým výdělkem — obraťte se s důvěrou na naše zástupce, kteří vám rádi poradí. Investice pouhých sto dolarů stačí vám k tomu, abyste se stali majiteli vlastního domova v jedné z nejlepších částí montrealského okolí.

ZÁPISNÍK 1958

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

15 Vandewater Street,

NEW YORK 38, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

FUR STUDIO INC.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

Výroba všech druhů kožešinových výrobků evropských i amerických stylů — Všeobecně uznávaná vedoucí firma v Montrealu — Výhodné platební podmínky na základě osobní dohody.

TEL. UN 6-6814